

Wolfgang Amadeusz Mozart

TWÓRCZOŚĆ

W.A. Mozart uważany jest za jednego z najwybitniejszych twórców w historii muzyki. Jego dzieła stanowią najdoskonalszy wzorzec klasycznego stylu. Komponował niezwykle szybko i z wielką łatwością. Twórczość W.A. Mozarta jest bardzo obfita (ponad 600 utworów) i wszechstronna. Kompozytor tworzył muzykę zarówno instrumentalną, jak i wokально-instrumentalną, we wszystkich popularnych w jego czasach gatunkach muzycznych.

Twórczość W.A. Mozarta dzielona jest zazwyczaj na **3 okresy**:

- pierwsze 17 lat – obejmuje wczesne utwory kompozytora
- poszukiwanie własnego stylu kompozytorskiego
- ostatnie 10 lat życia, w których osiągnął mistrzostwo kompozytorskie

Przy tytułach dzieł W.A. Mozarta znajdują się litery KV wraz z numerem (np. *Symfonia g-moll KV 550*)

KV – to skrót niemieckich wyrazów *Köchel Verzeichnis*, co znaczy *Katalog Köchla*. Ludwik Köchel był cenionym austriackim profesorem botaniki i miłośnikiem muzyki W.A. Mozarta. W 1862 r. stworzył tematyczny katalog wszystkich dzieł Wolfganga Amadeusza, który obejmuje 626 pozycji w układzie chronologicznym.

Za najważniejszą część twórczości W.A. Mozarta uznaje się powszechnie **symfonie, koncerty i opery**, jednak wśród jego dzieł nie ma właściwie utworów o mniejszej wartości. Kompozycje W.A. Mozarta stanowią ideał klasycznej harmonii, ładu, równowagi, choć nie brak w nich także śmiałych rozwiązań harmoniczných czy instrumentacyjnych.

Najważniejszym elementem dzieł kompozytora jest jednak melodyka – nawet w utworach instrumentalnych ma ona wokalny charakter, tematy są barwne, niezwykle zróżnicowane i wyraziście ukształtowane.

W.A. Mozart w swoich kompozycjach nawiązywał do stylu włoskiego, niemieckiego i francuskiego, a także do innych kompozytorów, np. Józefa Haydna i Johanna Christiana Bacha.

Twórczość wokально – instrumentalna

OPERY

Pośród wszystkich komponowanych przez niego utworów największą przyjemność sprawiało mu tworzenie oper, powstało ich aż 22. Mając 21 lat tak pisał w listach do swoich rodziców:

„Gdy tylko słucham rozmów o operze, gdy tylko jestem w teatrze i słucham śpiewu, ledwie ze skóry nie wyskoczę!”

oraz

„Moim największym życzeniem jest pisać opery”.

Wśród oper W.A. Mozarta wyróżniamy 3 typy dzieł:

- opera **buffa** (komiczna), np. *Wesele Figara*;
- opera **seria** (poważna), np. *Łaskawość Tytusa*;
- **singspiel** (typ opery niemieckiej, gdzie są fragmenty mówione i śpiewane), np. *Urowadzenie z Seraju, Czarodziejski flet*;
- opera **semiseria** (na wpół poważna, gdyż w języku włoskim *semi* znaczy *połowa*), np. *Don Giovanni*.

Swoją pierwszą operę *Udana naiwność* W.A. Mozart napisał na polecenie cesarza Józefa II w wieku 12 lat. Już wówczas ujawnił się jego wielki talent w zakresie muzyki operowej. Pierwszym dojrzałym dziełem scenicznym był singspiel *Urowadzenie z Seraju*, skomponowany w Wiedniu w 1782 r. Treścią jest zawikłana historia miłosna, w której główny bohater usiłuje uwolnić swą narzeczoną, więzioną w pałacu dostojnika tureckiego – w seraju. Komponując je i wielokrotnie kreśląc rękopis W.A. Mozart zmagał się z nowym gatunkiem, chciał bowiem stworzyć utwór „wyśmienicie dramatyczny”, a nie tylko „koncert w kostiumach”. Dzięki W.A. Mozartowi niemiecki singspiel urósł do rangi opery. W porównaniu z singspielami powstającymi w tamtych czasach dzieło to było o wiele bardziej złożone i głośnie, z „egzotycznie” brzmiącymi ozdobnikami. Z tego powodu, według legendy, po premierze opery cesarz Józef II miał powiedzieć „za dużo nut”.

Kolejna, wybitna opera to *Wesele Figara* z roku 1786, która jest 4-aktowym arcydziełem opery buffa. Autorem libretta, czyli tekstu do opery, jest Lorenzo da Ponte. Głównym bohaterem tej muzycznej komedii jest swawolny Figaro, służący hrabiego. Opera odniosła sukces w Wiedniu, a jeszcze bardziej spodobała się w Pradze, gdzie entuzjazm był tak wielki, że zamówiono u W.A. Mozarta kolejną operę, był nią *Don Giovanni*.

Don Giovanni z roku 1787, jest typem opery semiseria, inaczej mówiąc jest to 2-aktowa komedia tragiczna, zawierająca wątki i postacie komiczne oraz poważne. Nosi ona podtytuł „wesoły dramat”. Oparta jest na legendzie hiszpańskiej o zuchwałym uwodzicielu, który nie uniknął zasłużonej kary. Autorem libretta jest również Lorenzo da Ponte. Z opery tej pochodzi przepiękny duet Zerliny i uwodzającego ją Don Giovanniego *La ci darem la mano* (*Podaj mi rękę*), który stał się jedną z najlepiej rozpoznawalnych melodii w dziejach opery. Wariacje na jego temat skomponowali m.in. Ludwig van Beethoven i Fryderyk Chopin. Szczególną popularność zyskała również aria Don Giovanniego zwana arią szampańską.

Czarodziejski flet z roku 1791 to 2-aktowy singspiel o tematyce baśniowej, w przeciwieństwie do pozostałych oper jest ona w języku niemieckim. Treść została zaczerpnięta z popularnej w owym czasie baśni o flecie objawiającym swą czarodziejską moc, dającym posiadaczowi władzę nad innymi. Libretto ułożył pomysłodawca, organizator wystawienia opery i wykonawca komicznej roli Papagena - Emanuel Schikaneder. Treścią są przygody ptasznika Papagena oraz walka światła z ciemnością czyli dobra ze złem. W operze pojawia się Królowa Nocy, której partię są bardzo zróżnicowane, raz demoniczne innym razem komiczne. Aby oddać jej „nieziemski” charakter W.A. Mozart zastosował w jej partii brawurowe koloratury, które są wyzwaniem dla najlepszych śpiewaczek. Właśnie z tej opery pochodzi słynna koloraturowa aria Królowej Nocy.

SOPRAN KOLORATUROWY – to sopran obejmujący dźwięki od h-fis³, bardzo sprawny technicznie i niezwykle ruchliwy, wykonujący w szybkim tempie liczne ozdobniki, pasaże oraz skoki między dźwiękami.

W.A. Mozart wprowadził w *Czarodziejskim flecie* tzw. **motyw przypominający**. Jest to motyw czarodziejskiego fletu, który pojawia się zawsze wraz z pojawieniem się tego instrumentu w akcji dramatycznej.

Słynny niemiecki poeta Johann Wolfgang von Goethe zachwycony operą w 1794 r. przygotował jej wystawienie w Weimarze, a nawet dopisał dalszy ciąg libretta. Opera ma również podłoże polityczne, popiera ona poglądy wiedeńskiej masonerii, do której należał W.A. Mozart.

MASONERIA, WOLNOMULARSTWO – organizacja, powstała w XVIII w. Masoni uważali, że wartość człowieka i jego pozycja w społeczeństwie nie zależy od urodzenia ani wyznawanej religii, ale od jego zasług i ciągłego doskonalenia się. Mieli swoje owiane tajemnicą rytuały, przez co byli przez otoczenie traktowani z dużą podejrzliwością a kościół katolicki zakazywał wstępowania do tej organizacji.

Fantastyką i baśniowością „Czarodziejskiego fletu” W.A. Mozart wprowadził nową jakość w operze, dopiero w następnej epoce – romantyzmie – staną się one nieodłącznym elementem opery, a mozartowskie motywy przypominające zapoczątkowują motywy przewodnie romantycznych oper.

Opery W.A. Mozarta poprzedzone są **uwerturą**, która zwykle łączy się z operą pod względem tematycznym (dziś uwertury wykonywane są także koncertowo, jako samodzielne utwory).

Ważnym elementem dzieła jest **orkiestra** – służy ona przede wszystkim ilustracji muzycznej, charakterystyce postaci i potęgowaniu napięcia. Często pojawiają się w niej nietypowe instrumenty, (skład orkiestry operowej rozwijał się zupełnie niezależnie od orkiestry symfonicznej): w *Urowadzeniu z seraju* dzwonki, talerze, trójkąt i wielki bęben, w *Don Giovannim* puzony i mandolina, a w *Czarodziejskim flecie* dzwonki i czelesta.

Bohaterowie oper przedstawieni są w sposób nieszablonowy, z wielką dbałością o ukazanie cech charakterystycznych postaci (ich indywidualnych cech). Akcja nie koncentruje się tylko na głównych bohaterach, wiele jest postaci drugoplanowych.

Ciekawym faktem jest, że poza granicami Niemiec i Austrii, wśród innych krajów to Polska przodowała w wystawianiu oper W.A. Mozarta.

Do świeckich (nie religijnych) utworów wokalnie – instrumentalnych W.A. Mozarta, oprócz oper należy zaliczyć również ok. 30 pieśni, ok. 50 arii koncertowych, kilka świeckich kantat i oratoriów.

UTWORY RELIGIJNE

Utwory religijne w większości powstawały w latach służby u arcybiskupa Colloredo w Salzburgu, przed rokiem 1781. Należą do nich msze, motety, nieszpory, litanie, hymny.

Wśród 18 mszy za szczytowe osiągnięcia W.A. Mozarta w muzyce religijnej uważane są przede wszystkim trzy utwory: **Msza Koronacyjna C-dur** (KV 317), **Wielka Msza c-moll** (KV 427) oraz **Requiem d-moll** (KV 626), przy czym dwóch ostatnich dzieł kompozytor nie ukończył.

Szczególne znaczenie wśród utworów religijnych posiada **Requiem** - msza żałobna. Zamówienie na to wybitne dzieło W.A. Mozart otrzymał wiosną 1791 roku od hrabiego Franza von Walsegg, który chciał je wykonać jako własny utwór, poświęcony pamięci żony. Śmierć nie pozwoliła W.A.

Mozartowi ukończyć dzieła, jedynie 2 pierwsze części są w całości skomponowane przez niego. Są to *Introitus* i *Kyrie* z potężną 4-głosową fugą podwójną (fuga z dwoma tematami). Pozostałe części zdołał W.A. Mozart jedynie naszkicować, a dzieło na zlecenie wdowy dokończył jego uczeń Franz Xaver Süssmayr. W *Requiem* pojawia się średniowieczna sekwencja *Dies irae* (*Dzień gniewu*), która odnosi się do Sądu Ostatecznego. Właśnie ta część chóralna wraz z *Rex tremendae* i *Confutatis* są niezwykle dramatyczne. Atmosferę powagi i grozy podkreśla tonacja d-moll oraz skład orkiestry, w której brakuje fletów i obojów, natomiast wyeksponowane zostały 3 puzyki (w *Introitus* i *Tuba mirum*).

Wielką popularnością cieszą się 2 motety: ***Exultate, jubilate*** (*Cieszcie się, radujcie się*) (KV 165) powstały w Mediolanie w 1773 r. oraz uznawany za arcydzieło ***Ave verum corpus*** (*Bądź pozdrowione ciało prawdziwe*) (KV 618) - kompozycja na chór, smyczki i organy, która powstała w 1791 r. na święto Bożego Ciała w Baden pod Wiedniem.

Twórczość instrumentalna

Twórczość instrumentalna W.A. Mozarta obejmuje symfonie, divertimenta i serenady, koncerty, utwory kameralne oraz fortepianowe. Kontynuując tradycje Józefa Haydna W.A. Mozart rozbudował formę sonatową i ugruntował cykl sonatowy. Były to dwie główne formy muzyki instrumentalnej okresu klasycyzmu.

W zależności od obsady instrumentalnej cykl sonatowy kryje się pod różnymi nazwami i obejmuje zwykle 3 lub 4 części:

I cz. – w szybkim tempie *Allegro*, w formie sonatowej

II cz. – w wolnym tempie, o różnej budowie, często ABA lub wariacji

III cz – jest częścią taneczną - Menuet

IV. – finał w szybkim tempie, o różnej budowie, najczęściej w formie ronda

Jeżeli cykl jest 3-częściowy (np. w koncertach czy sonatach) wówczas pozbawiony jest Menueta.

Cykl sonatowy przeznaczony na orkiestrę nazywamy – SYMFONIA,

- na instrument solo – SONATA

- na solo i orkiestrę – KONCERTEM SOLOWYM

- na zespół kameralny to DUO, TRIO, KARTET, KWINTET

SYMFONIE

W.A. Mozart komponował symfonie przez całe życie. Zachowało się ich 41.

Pierwszą symfonię ***Es-dur KV 16*** skomponował mając zaledwie 8 lat, trzy ostatnie ***nr 39 Es dur „Łabędzi śpiew” KV 549***, ***nr 40 g-moll KV 550*** i ***nr 41 C-dur „Jowiszowa” KV 551*** powstały w przeciągu trzech miesięcy w roku 1788. Trzy ostatnie symfonie należą do najwybitniejszych osiągnięć W.A. Mozarta.

Jego wczesne symfonie zwykle miały budowę 3-częściową (szybka – wolna – szybka), późniejsze są 4-częściowe z menuetem w III części.

W czasach Mozarta organizowano koncerty kompozytorskie, tzw. akademie.

W.A. Mozart potrzebował więc ciągle nowych kompozycji. Akademie zazwyczaj rozpoczynano i kończono symfoniami.

Wiele symfonii, a także połowa koncertów skrzypcowych jest w najwygodniejszej dla instrumentów smyczkowych tonacji D-dur. Do najsłynniejszych symfonii W.A. Mozarta należą:

Symfonia D-dur Paryska KV 297 – powstała w Paryżu, wprowadza w niej W.A. Mozart klarnety, nie stosowane dotychczas w orkiestrze

Symfonia D-dur Haffnerowska KV 385 – dedykowana burmistrzowi Salzburga, Zygmuntowi Haffnerowi, powstała z przerobionej i skróconej do 4 części serenady W.A. Mozarta.

Symfonia C-dur Linzka KV 425 – jest przykładem na to jak szybko i z jaką łatwością W.A. Mozart komponował. Przebywając przejazdem u swego przyjaciela w Linzu, ten zorganizował mu akademię. W.A. Mozart jednak nie mając ze sobą żadnej ze swych symfonii, w rekordowym czasie pięciu dni skomponował właśnie Symfonię *Linzka*.

Symfonia D-dur Praska KV 504 – nosi również przydomek *bez menueta*, gdyż ma tylko 3 części, nazwa pochodzi od miejsca pierwszego wykonania (w Pradze).

Symfonia g-moll KV 550 – nowością jest rozpoczęcie symfonii delikatną melodią samych smyczków w dynamice piano zamiast zdecydowanym tematem tutti (czyli całej orkiestry)

Symfonia C-dur Jowiszowa KV 551 – została tak nazwana ze względu na swój jasny, zdecydowany i zwycięski charakter. Uważa się ją za wzorową symfonię klasyczną. Na szczególną uwagę zasługuje finał (ostatnia część) gdzie łączy W.A. Mozart formę sonatową z podwójną fugą. Symfonie W.A. Mozarta przeszły drogę od utworów zaczynających i kończących akademię do kompozycji stanowiących centralny punkt koncertu.

DIVERTIMENTA I SERENADY

Wśród utworów orkiestrowych sporą grupę (bo aż 31) stanowią serenady, divertimenta i kasacje. Są to różne formy tzw. muzyki *plenerowej*, wykonywanej na świeżym powietrzu, o lżejszym bardziej rozrywkowym charakterze, które za życia W.A. Mozarta właściwie miały znaczenie równorzędne z symfoniemi.

Utwory te mają budowę cykliczną (wieloczęściową), i zawierają od 3 do 8 części. Często występują w nich marsze i menuety zawiązujące do muzyki ludowej. Przeznaczone są na same instrumenty smyczkowe lub dęte, albo na obsady mieszane.

Do grupy tych utworów należy skomponowana w 1787 r. najsłynniejsza **Serenada G-dur „Eine kleine Nachtmusik”** KV 525 na smyczki, co dosłownie znaczy *mała nocna muzyka*, czy też *mały nokturn*. Serenada odznacza się niezwykłym urokiem i wdziękiem.

KONCERTY

Początek kariery W.A. Mozarta dało powodzenie jego oper, ale z jeszcze większym uznaniem spotkały się jego pianistyczne umiejętności. W 1781 r. zwierzał się siostrze:

„Jak dobrze pójdzie, będę tu równie wysoko ceniony jako kompozytor, jak teraz jestem ceniony jako pianista”.

Ojcu natomiast pisał, że Wiedeń jest *„krainą fortepianu”* i właśnie tam odnosił sukcesy jako pianista – kompozytor, tworząc koncerty fortepianowe dla siebie jako solisty.

W.A. Mozart stworzył 22 koncerty fortepianowe oraz jeden na dwa (prawdopodobnie dla siebie i siostry) i jeden na trzy fortepiany (dla pewnej hrabiny i jej dwóch córek). Stworzył w nich wzorzec klasycznego 3-częściowego koncertu solowego.

Budowa koncertu klasycznego:

cz.I - forma sonatowa rozpoczynająca się podwójną ekspozycją (najpierw jest ekspozycja orkiestry, a potem ekspozycja solisty), pod koniec natomiast pojawia się popisowa rozbudowana kadencja solisty (bez udziału orkiestry) .

cz.II – w wolnym tempie, najczęściej w formie ABA

cz. III – Finale w szybkim tempie, najczęściej w formie ronda

Główną zasługą W.A. Mozarta dla rozwoju formy koncertu fortepianowego jest rozwinięcie partii orkiestry. W kolejnych koncertach mozartowskich orkiestra „awansuje” z pozycji akompaniatora do roli partnera dla solisty.

Większość koncertów fortepianowych stworzył W.A. Mozart dla siebie, na organizowane przez siebie akademie. Koncerty na fortepiano solo z orkiestrą stanowiły bowiem ich główną atrakcję. Charakterystyczne jest to, że partia orkiestry jest zapisana bardzo dokładnie, natomiast partia solisty jest tylko szkicem, a resztę W.A. Mozart „dorabiał” w trakcie koncertu, czyli improwizował (zwłaszcza dotyczy to kadencji).

Do najwspanialszych i najpopularniejszych koncertów fortepianowych należą:

Koncert A-dur KV 488 – powstał w 1786 r. podczas pracy kompozytora nad *Weselem Figara* i w swoim lekkim, śpiewnym i pogodnym charakterze jest podobny do tej opery.

Koncert c-moll KV 491 i **Koncert d-moll KV 466** to jedyne 2 koncerty w tonacjach molowych, które ówczesnie nie były używane w koncertach. Dzięki swej dramatyczności stały się one natomiast najczęściej wykonywanymi koncertami fortepianowymi w epoce romantyzmu oraz ulubionymi Ludwika van Beethovena, który skomponował do obu własne wirtuozowskie kadencje.

Poza koncertami fortepianowymi W.A. Mozart skomponował około 20 koncertów na inne instrumenty, są to koncerty skrzypcowe, fletowe oraz na flet i harfę, a także na klarnet, obój, fagot, waltornię(4 koncerty – wszystkie w Es-dur). W.A. Mozart pisał je dla konkretnych wykonawców, zaprzyjaźnionych muzyków. Jedyne spośród siedmiu koncertów skrzypcowych aż pięć W.A. Mozart skomponował dla siebie, kiedy był koncertmistrzem w kapeli arcybiskupa w Salzburgu.

Jednym z najpiękniejszych koncertów W.A. Mozarta jest **Koncert klarnetowy A-dur KV 622** – powstał dla wiedeńskiego wirtuoza Antona Stadlera. W.A. Mozart był pierwszym kompozytorem, który w pełni wykorzystał klarnet jako instrument solowy.

UTWORY KAMERALNE

Twórczość kameralna W.A. Mozarta obejmuje utwory na różne zestawy instrumentów dętych, połączenia instrumentów dętych i smyczkowych, na smyczki i fortepian oraz tylko na instrumenty smyczkowe.

Po skomponowaniu **Kwintetu Es-dur na 4 instrumenty dęte i fortepian (KV 452)** pisał do ojca:

„Jest to najlepsza rzecz, jaką napisałem w życiu”.

Największe mistrzostwo osiągnął jednak W.A. Mozart w kwartetach i kwintetach smyczkowych. Kwintetów skomponował 6, a wszystkie są z podwójną obsadą altówek, która była ulubionym instrumentem kompozytora. 23 kwartety smyczkowe cechuje doskonałość proporcji pomiędzy partiami poszczególnych instrumentów. Wśród nich najbardziej dojrzały jest cykl sześciu kwartetów wydanych w 1785 r. jako op.10 i dedykowanych Józefowi Haydnowi. Powstały one pod wrażeniem wspaniałych *Rosyjskich* Kwartetów smyczkowych op.33 Haydna. Wszystkie dojrzałe kwartety i kwintety smyczkowe mają budowę 4-częściową, tak jak symfonie, natomiast tria fortepianowe są 3-częściowe podobnie jak koncerty instrumentalne.

UTWORY FORTEPIANOWE

Szczególne zainteresowanie W.A. Mozarta sonatą fortepianową wynikało z jego działalności koncertowej jako pianisty, rozpoczętej już w wieku dziecięcym. Skomponował 18 sonat fortepianowych. Wśród nich wyróżnia się ***Sonata fortepianowa A-dur KV 331*** – nietypowo rozpoczyna się ona wariacjami w części I, kończy natomiast *Rondem alla turca*, czyli słynnym „marszem tureckim” (w formie ronda) – modne było wówczas naśladowanie wojskowych kapel tureckich (popularny „Marsz turecki” napisał również Beethoven). Sonata ta powstała w podobnym czasie, co opera „Urowadzenie z Seraju”.

Inne utwory fortepianowe to sonaty na cztery ręce, na dwa fortepiany, ronda, fantazje wariacje – m. in. ***Wariacje Ah, vous dirai-je, maman (KV 265)*** – na temat popularnej piosenki francuskiej, która w każdym kraju znana jest z innym tekstem.

W.A. Mozart uprawiał wszystkie gatunki muzyczne i każdy z nich doprowadził do szczytu doskonałości. Świadomy swej niezwykłości, starał się tworzyć muzykę, która zadowoli nie tylko wybitnych znawców, lecz zachwyci również zwykłych słuchaczy. Odwołując się do całego bogactwa ludzkich emocji, dzięki temu był i jest inspiracją dla kolejnych pokoleń kompozytorów oraz najpopularniejszym twórcą muzyki poważnej. Jak powiedział Ryszard Wagner:

„zadziwiający geniusz W.A. Mozarta wyniósł go ponad wszystkich mistrzów wszystkich epok i we wszystkich dziedzinach sztuki”.